

Світове господарство і міжнародні економічні відносини

УДК 331,5; 338.2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19464825>

**Міжнародний досвід інклюзивних політик:
стратегічні орієнтири для України**

Красота Олена Вадимівна,

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки, Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0001-8840-3119>

Стуга Роман Леонідович,

аспірант кафедри економіки та фінансів,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0009-0006-7432-4261>

Прийнято: 19.03.2026 | Опубліковано: 31.03.2026

***Анотація:** Дослідження присвячене систематизації міжнародного досвіду реалізації інклюзивних політик та визначенню стратегічних орієнтирів їх адаптації до сучасних соціально-економічних умов України. В роботі розглядається трансформація інклюзії з вузькоспеціалізованого соціального інструменту у багатовекторний механізм підтримки економічного зростання та збереження людського капіталу в умовах воєнних викликів.*

Методологічну основу становлять системний, порівняльний та інституційний підходи, що дозволили здійснити аналіз моделей інклюзивних політик. Застосування методів узагальнення та структурно-

функціонального аналізу сприяло виявленню ключових характеристик національних стратегій інклюзії та оцінці їхньої потенційної результативності.

У межах дослідження виокремлено три базові моделі інклюзивних політик: європейську (континентальну), англосаксонську та скандинавську. Аналіз свідчить про суттєві відмінності у ролі держави та механізмах залучення населення до соціально-економічних процесів. Зокрема, висвітлено особливості європейської моделі щодо інституційної стабільності, англосаксонської – у частині ринкових стимулів на ринку праці, та скандинавської – щодо реалізації принципу «інклюзії за замовчуванням» через інвестиції в людський капітал. На основі проведеного аналізу окреслено передумови для формування адаптивної моделі інклюзивної політики в Україні, яка може поєднувати елементи зазначених підходів.

Зроблено висновок, що впровадження інклюзивних практик у постконфліктну економіку є вагомим чинником переходу від пасивної соціальної підтримки до активного залучення громадян до економічної діяльності. Запропоновані підходи спрямовані на підвищення ефективності використання людського капіталу, нівелювання соціально-економічної нерівності та зміцнення стійкості України в процесі повоєнного відновлення.

Ключові слова: *інклюзія, інклюзивна політика, соціальна політика, безбар'єрне середовище, людський капітал, економічне зростання, нерівність доходів, інклюзивний ринок праці, соціальна згуртованість, інституційна спроможність, повоєнне відновлення.*

**International Experience of Inclusive Policies:
Strategic Guidelines for Ukraine**

Olena Krasota,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Department of Economic Theory, Macro- and Microeconomics, Taras Shevchenko
National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-8840-3119>

Roman Stuga,

Doctorate Student of the Department of Economics and Finance,
“KROK” University, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0006-7432-4261>

Abstract: *This article examines international experience in the implementation of inclusive policies and identifies strategic directions for adapting such experience to Ukraine’s current socio-economic conditions. The study proceeds from the assumption that inclusion should be understood not merely as a narrowly targeted social instrument, but as a multidimensional policy framework that supports economic growth, preserves human capital, and strengthens social resilience under wartime pressures.*

The research is based on systemic, comparative, and institutional approaches. Methods of generalization and structural-functional analysis are used to identify the main characteristics of inclusive policy models and to assess their relevance for Ukraine.

The findings make it possible to identify three major models of inclusive policy: the European, Anglo-Saxon, and Scandinavian models. These models differ in the role assigned to the state, the balance between social protection and market

incentives, and the instruments used to integrate different groups into socio-economic life. The European model is associated with institutional stability and broad social guarantees; the Anglo-Saxon model emphasizes labor-market flexibility and targeted support; the Scandinavian model relies on long-term investment in human capital and the principle of inclusion by default. The analysis suggests that Ukraine's recovery requires not the direct transfer of any single model, but the development of an adaptive approach combining selected elements of these systems.

The study concludes that inclusive policy can serve as an important mechanism for shifting from passive social support to the active inclusion of citizens in economic activity. In the context of post-war recovery, such an approach may contribute to more efficient use of human capital, lower socio-economic inequality, and stronger institutional resilience.

Keywords: *inclusion, inclusive policy, social policy, barrier-free environment, human capital, economic growth, income inequality, inclusive labor market, social cohesion, institutional capacity, post-war recovery.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження міжнародного досвіду інклюзивних політик зумовлена парадигмальною трансформацією суспільних відносин у XXI столітті. Це потребує перегляду застарілих підходів до розуміння інклюзії. Сучасний науковий та політичний дискурс демонструє послідовну деконструкцію стереотипу, за яким інклюзія ототожнюється винятково з категорією осіб з інвалідністю. Натомість утверджується концепція інклюзії як цілісного процесу залучення всіх осіб та спільнот (незалежно від соціокультурних, економічних чи фізичних ознак) до всіх сфер життєдіяльності: економічної, освітньої, соціальної, публічної тощо.

Такий підхід формує підґрунтя для стратегічного переходу від моделі «пасивної соціальної допомоги» до політики «активної участі». В умовах

економічної нестабільності та дефіциту бюджетних ресурсів це набуває особливого значення, адже впровадження інклюзивних засад дозволяє трансформувати соціальні видатки у продуктивні інвестиції в людський капітал.

Для України, яка перебуває на етапі докорінної соціально-економічної перебудови та адаптації до європейських стандартів, інклюзивний шлях розвитку є пріоритетним. У цьому контексті комплексний аналіз міжнародного досвіду, виявлення універсальних алгоритмів успішних практик та їх релевантна адаптація до національних реалій є не лише актуальним науковим завданням, а й стратегічною необхідністю державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний науковий дискурс щодо інклюзивних політик відзначається мультидисциплінарністю та фокусується на трансформації освітніх, соціальних та економічних моделей.

Значна частина міжнародних досліджень зосереджена на аналізі інклюзії в межах вузького секторального підходу, передусім у контексті освітньої та організаційної структури. Так, M. Mendoza та J. Neumann досліджують детермінанти успіху інклюзивних практик у сфері освіти, виокремлюючи роль технологічних рішень та інституційної підтримки. Водночас N. Oswal, M. Al-Kilani, R. Faisal та M. Fteiha акцентують на бар'єрах, що сповільнюють цей процес, зокрема на недостатній компетентності персоналу та низькій адаптивності внутрішніх організаційних процесів [1; 2].

На відміну від зазначених праць, де основний фокус зосереджено на освітньо-організаційних аспектах, J. Gupta, N. Pouw та M. Ros-Tonen розглядають інклюзію у ширшому – економічному та інституційному контексті. Автори обґрунтовують, що інклюзивний розвиток пов'язаний зі зміною механізмів розподілу економічних ресурсів і результатів діяльності, що забезпечує залучення різних верств населення до створення доданої вартості [3].

Ще ширший рівень аналізу представлено в роботі А. Brik і С. Brown, де об'єктом дослідження виступає соціальна інклюзія як багатомірне явище та інклюзивні політики – як такі, що пов'язані з вирішенням проблем міграційних процесів, старіння населення та технологічних змін. Це дозволяє перейти від винятково соціальних аспектів та вузького секторального розуміння інклюзії до її трактування як основи державної політики [4].

Значний науковий доробок у дослідження багатоаспектності інклюзії належить українським ученим. Їхні розвідки спрямовані на критичне осмислення та адаптацію міжнародного досвіду інклюзивних політик до складних реалій та трансформаційних процесів в Україні. Зокрема, С. Цимбалюк, О. Оржель та Н. Шофолова пропонують методикку кластеризації українських університетів за рівнем інклюзивності, що дозволяє оцінити поточний стан впровадження інклюзивних політик у сфері освіти, а також виявити структурні й інституційні розриви у вітчизняній практиці [5]. О. Гуренко, Г. Мицик, А. Попова та Г. Лопат аналізують потенціал цифрових технологій в інклюзивній освіті, враховуючи виклики сучасного соціально-економічного і політичного стану України [6]. В. Хлівнюк та М. Давиденко розглядають подолання «цифрового розриву» як фундаментальну умову цифрової інклюзії. Їхні напрацювання спрямовані на підвищення доступності цифрових технологій, що дозволяє мінімізувати ризики соціальної ізоляції окремих груп населення у цифровізованому суспільстві [7; 8]. І. Баранець обґрунтовує взаємозв'язок між інклюзивним ринком праці та загальною концепцією інклюзивного зростання, пропонуючи перехід до активних моделей стимулювання зайнятості вразливих груп населення [9].

Важливу роль у формуванні інклюзивного ландшафту відіграють міжнародні та державні інституції, чий звіт та стратегії визначають вектори розвитку. Цілі сталого розвитку ООН (ЦСР) задають рамку інклюзивної та справедливої якісної освіти [10]. Звіт Організації економічного

співробітництва та розвитку (ОЕСР) «Opportunities for All» представляє стратегічну рамку дій для забезпечення інклюзивного зростання, де нерівність пропонується усувати не шляхом перерозподілу податків, а через закладання рівності безпосередньо у структуру економічної політики [11]. Звіт ОЕСР (2024) щодо інклюзивного врядування проголошує перехід від інклюзії як «соціальної допомоги» до врядування на засадах інклюзії як фундаменту стійкої держави [12]. Звіт ОДІ (2025) «Інклюзивна та стала економічна трансформація (ISET)» підкреслює, що успішна політика потребує високої державної спроможності, міжгалузевої координації та залучення громадян. Це дозволить ефективніше розподіляти результати зростання та зробить державу стійкішою до ризиків [13].

Окремий напрям сучасних досліджень присвячений аналізу інклюзії в умовах війни та повоєнної відбудови. Дослідження T. Pham, O. Talavera, Z. Wu розкриває глибину трансформацій ринку праці внаслідок війни. Автори розглядають воєнний стан як визначальний фактор для переформатування інклюзивної політики з огляду на появу нових бар'єрів для мобільності та працевлаштування населення [14]. I. Lopez-Arbeláez та S. Richter розглядають інклюзивну політику в контексті постконфліктної трансформації, акцентуючи на ролі інституційних і солідарних механізмів у забезпеченні стійкості та соціально-економічної реабілітації спільнот, уражених наслідками конфлікту. Автори доводять, що в таких умовах інклюзивна політика виходить за межі суто соціальної підтримки вразливих верств, постаючи стратегією розбудови сталого миру [15].

Ключова відмінність українських досліджень від західних аналогів полягає у зміні цільового призначення інклюзивних політик. Якщо міжнародні інституції розглядають інклюзію через призму сталого розвитку та «рівності можливостей», то українські автори, зокрема В. Бондаренко, О. Мельник та Н. Попик, у своїх працях переосмислюють її як фактор національної безпеки

та збереження людського капіталу в умовах війни й повоєнного відновлення [16; 17; 18]. У доповіді НІСД (2025) наскрізною політикою повоєнного відновлення України та збереження людського капіталу визнано безбар'єрність і цифрову трансформацію, а також обґрунтовується перехід до вимірюваних показників ефективності інклюзивних політик [19]. Н. Статівка досліджує інклюзивну політику в постконфліктних економіках, розглядаючи інклюзивні комунікації як інструмент соціальної консолідації. Аналізуючи досвід Хорватії, Грузії та Ізраїлю, авторка доводить, що соціальна стійкість, згуртованість та довіра до державних інституцій в умовах тривалої війни та масштабних гуманітарних криз є фундаментом для повоєнного відновлення. В контексті України дослідження акцентує на адаптації інклюзивних підходів для реінтеграції окупованих територій та підтримки ВПО як ключових елементів державної політики в умовах повномасштабної війни [20].

Таким чином, незважаючи на багатоаспектність інклюзії, у науковій літературі зберігається певна фрагментарність: освітня, цифрова, соціальна інклюзії та інклюзія на ринку праці зазвичай розглядаються як автономні процеси, не об'єднані єдиною інституційною рамкою врядування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри наявність ґрунтовних теоретичних розробок та стратегічних державних документів, низка аспектів реалізації інклюзивних політик потребує поглибленого вивчення. Зокрема, поза увагою науковців залишається обґрунтування прикладних інструментів адаптації міжнародного досвіду до специфічних умов воєнного стану України. Внесок авторів у межах даної статті полягає у систематизації універсальних міжнародних практик та розробці релевантних рекомендацій щодо їх імплементації у національні реалії. Особливу увагу приділено трансформації декларативної інклюзії у дієві механізми активної участі, що є важливим для зміцнення національної безпеки та успішного повоєнного відновлення держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є узагальнення теоретичних підходів до інклюзивної політики, аналіз міжнародного досвіду її реалізації та визначення напрямів ефективного впровадження інклюзивних практик в Україні. Для досягнення поставленої мети визначено такі дослідницькі завдання:

- розкрити зміст поняття «інклюзія» як цілісного процесу залучення всіх членів суспільства, виходячи за межі його стереотипного ототожнення лише з особами з обмеженими можливостями;
- обґрунтувати доцільність реалізації економічної політики на інклюзивних засадах, визначивши її ключові соціальні та економічні ефекти;
- виокремити провідні моделі інклюзивних політик, що відображають механізми інтеграції різних суспільних груп (незалежно від їхнього статусу чи особливостей) в усі сфери життя суспільства;
- сформулювати стратегічні напрями адаптації кращих світових практик до сучасних реалій України, зокрема в умовах повномасштабної війни та повоєнної відбудови, з метою створення інклюзивного безбар'єрного середовища для кожного громадянина.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є системний, порівняльний та інституційний підходи. Застосування системного підходу забезпечило розгляд інклюзії як багатоаспектного явища, що охоплює економічні, соціальні та інституційні виміри. Порівняльний аналіз використано для виокремлення та зіставлення базових моделей інклюзивних політик, а також для визначення їхніх сильних і слабких сторін. Інституційний підхід дозволив оцінити роль державних і міжнародних інституцій у формуванні інклюзивного середовища. Застосовано методи узагальнення та систематизації – для структурування міжнародного досвіду, класифікації – для типологізації моделей інклюзивних політик, а також структурно-функціонального аналізу – для визначення взаємозв'язків

між інструментами політики та її результатами. Інформаційну базу дослідження становлять наукові публікації, аналітичні звіти міжнародних організацій та нормативно-правові документи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інклюзія (від англ. «inclusion» – «залучення», «включення», «долучення») – це процес, за якого всі члени суспільства мають доцільно рівні можливості та доступ до споживання благ і користування ресурсами, до розподілу доходів і майна; до реалізації трудового та/або підприємницького потенціалу, до участі в публічному управлінні та інших сферах суспільного життя [21]. Вона є головним інструментом подолання бар'єрів та забезпечення сталого інклюзивного розвитку суспільства.

В умовах, коли інклюзія перестає сприйматися винятково як сегрегована політика щодо вразливих груп і стає універсальним інструментом усунення бар'єрів у всіх сферах суспільного життя, актуалізується питання системного упровадження інклюзивних політик у життя суспільства.

Під *інклюзивною політикою* ми розуміємо систему заходів центральної та місцевої влади, спрямованих на забезпечення доцільно рівного доступу до можливостей та ресурсів для всіх громадян, незалежно від будь-яких дискримінаційних ознак (фізичних або ментальних особливостей, порушень, віку, статі, соціального статусу тощо). Іншими словами, інклюзивна політика – це підхід, при якому будь-яка інституція (держава, місцева влада, компанія або школа) створює такі умови, щоб кожна людина, незалежно від її особливостей, почувалася залученою, важливою та мала рівні можливості. Головна мета інклюзивної політики полягає не лише в усуненні соціальних бар'єрів, уникненні дискримінації та стигматизації, але й у стимулюванні активної участі кожного індивіда в усіх сферах суспільного життя – економічній, соціальній, політичній, публічній тощо. Інклюзивна політика

стає у ХХІ ст. не лише гуманітарною ініціативою, а фундаментальним стратегічним інструментом забезпечення сталого розвитку.

Важливість інклюзії та інклюзивної політики сьогодні зумовлена багатьма чинниками. Найбільш значущими чинниками, що зумовлюють нагальну потребу трансформації суспільних відносин на засадах інклюзії, на наш погляд, є такі:

1. *Демографічні зміни.* Процеси старіння населення у поєднанні зі стрімким зростанням чисельності вразливих груп (передусім внаслідок збройної агресії РФ проти України, поширення хронічних захворювань та погіршення екологічної ситуації) вимагають розробки гнучких, адаптивних систем державного врядування та місцевого самоврядування.

2. *Масштабні міграційні процеси.* Безпрецедентне збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) актуалізує проблему обмеженості їхнього доступу до ринку праці, житлового фонду та базових споживчих благ. Це потребує створення дієвих механізмів інклюзії ВПО у приймаючі територіальні громади для запобігання соціальної ізоляції та конфліктам.

3. *Економічна доцільність.* Соціальна ексклюзія (виключення) окремих груп населення із продуктивної діяльності призводить до значних втрат ВВП через недовикористаний трудовий потенціал та надмірне навантаження на бюджетну систему. Перехід від моделі «пасивного утримання» до моделі «активного залучення» дозволяє трансформувати соціальні видатки у продуктивні інвестиції в людський капітал.

4. *Вимоги міжнародного правового поля та євроінтеграція.* Імплементация положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та досягнення Цілей сталого розвитку до 2030 року є не лише міжнародним зобов'язанням України, а й обов'язковим ідентифікатором приналежності держави до світової демократичної спільноти та обов'язковою умовою інтеграції в європейський політико-економічний простір.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Для того, щоб державна чи місцева політика ідентифікувалася як інклюзивна, вона має відповідати низці верифікованих критеріїв, що забезпечують реальну, а не декларативну участь громадян, серед яких:

- *доступність* – це усунення будь-яких бар'єрів: фізичних, інформаційних, цифрових тощо. Проте доступність розглядається не лише як безбар'єрність та наявність архітектурних рішень (пандусів, ліфтів), а й як забезпечення рівного доступу до цифрових послуг, зрозумілої мови офіційних документів та інклюзивного міського простору;
- *рівність можливостей* – це гарантія того, що такі ознаки, як стан здоров'я, соціальний статус, стать, вік, етнічне походження, релігія тощо не стануть на заваді при реалізації фундаментальних прав людини (зокрема права на працю, освіту та охорону здоров'я);
- *різноманітність* – визнання різноманіття як ресурсу суспільного розвитку, активне залучення осіб із різним життєвим досвідом та навичками підвищує інноваційний потенціал громад та організацій;
- *повага та безпека* – формування безбар'єрного ментального середовища, вільного від стигматизації, стереотипів та дискримінації, передбачає створення атмосфери психологічної безпеки, де кожна особа відчуває свою цінність для суспільства.

Інклюзивна політика виступає каталізатором глибоких структурних змін у суспільній архітектоніці, забезпечуючи синергію соціальних та економічних ефектів. Зокрема, вона сприяє:

- *соціальній згуртованості* – шляхом скорочення соціальної дистанції між різними верствами населення, мінімізації ризиків маргіналізації; це нівелює передумови для соціальної напруженості та формує суспільство, стійке до турбулентних зовнішніх викликів;
- *інноваційному розвитку* – завдяки різноманітності у професійному середовищі; залучення фахівців із різним життєвим та професійним

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

досвідом стимулює пошук нестандартних рішень, підвищує креативний потенціал колективів та їхню адаптивність у динамічних умовах воєнного часу;

- *сталому розвитку та інклюзивному економічному зростанню* – через реінтеграцію в активне економічне життя груп, які раніше зазнавали ексклюзії (ветеранів, внутрішньо переміщених осіб, батьків у декретній відпустці, осіб старшого віку, осіб з інвалідністю); це дозволяє мобілізувати приховані резерви людського капіталу, забезпечуючи стабільну динаміку виробництва та зростання ВВП.

Причинно-наслідковий механізм реалізації інклюзивної політики та її ключові критерії продемонстровані на рис.1.

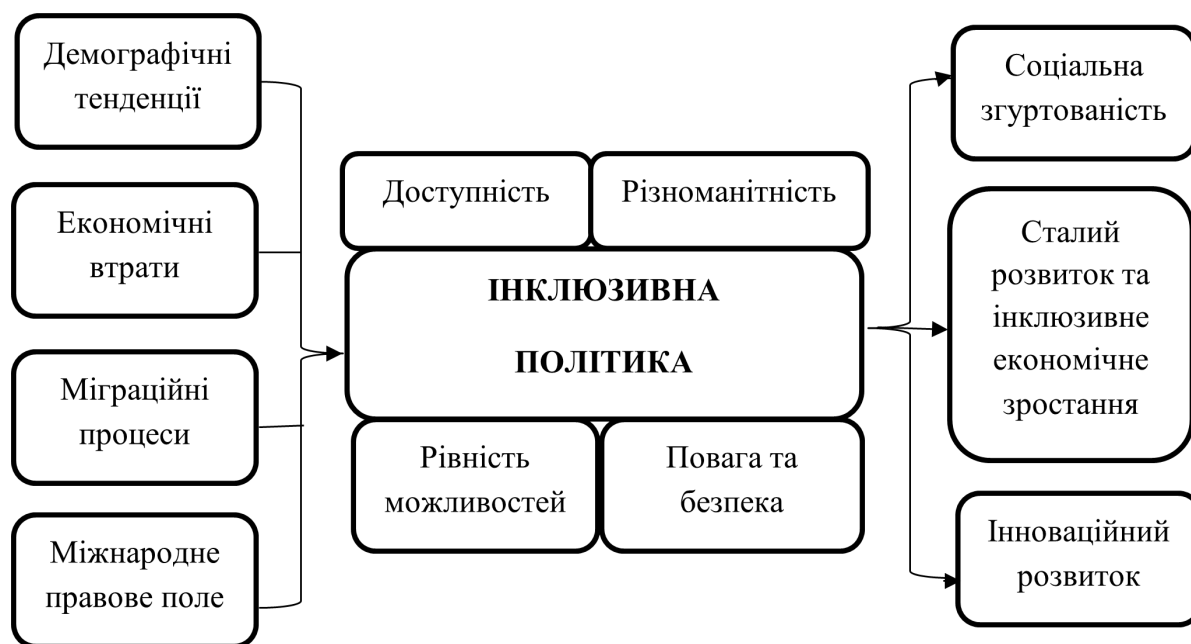

Рис.1. Причинно-наслідковий механізм реалізації інклюзивних політик

Джерело: створено авторами

Прикладна сфера реалізації інклюзивних політик є мультивекторною: від мікрорівня (організації та бізнес) до мезо- (громади, міста) та макрорівня (національна економіка). У корпоративному секторі інклюзивна політика

реалізується, до прикладу, через впровадження гнучких форматів зайнятості для батьків з малими дітьми або створення ергономічних робочих місць для ветеранів війни з інвалідністю. В освітньому просторі – через перехід від інтернатних моделей до інклюзивного навчання з асистентським супроводом, що сприяє ранній соціалізації дітей. У міському плануванні – через реалізацію принципів універсального дизайну (низькопідлоговий транспорт, звукові світлофори, безбар'єрні переходи). Важливо підкреслити, що такий підхід створює комфортне середовище для всього населення: осіб похилого віку, батьків з дитячими візочками, маломобільних груп, мандрівників з валізами, велосипедистів тощо.

Таким чином, інклюзивна політика забезпечує цивілізаційний перехід від стратегії виживання та сегрегації окремих груп до стратегії спільного процвітання, де визнання людської гідності та різноманіття стає головним ресурсом суспільного прогресу. Інклюзивна політика перетворює «соціальний баласт» на «економічний двигун». Для України це особливо актуально в контексті повоєнної відбудови, де кожен збережений талант та кожна залучена до праці людина є важливими для повоєнного відновлення країни.

Аналіз міжнародного досвіду реалізації інклюзивних політик дозволяє виокремити три базові моделі:

1. Європейська (континентальна) модель.
2. Англосаксонська модель.
3. Скандинавська модель (табл.1).

Виокремлення зазначених моделей у межах цього дослідження зумовлене спільністю макроекономічних характеристик та векторів розвитку національних економік, що дає змогу типізувати міжнародний досвід для його подальшої адаптації в Україні. Попри внутрішню неоднорідність, країни кожної групи об'єднані єдиними ціннісними та інституційними орієнтирами.

Таблиця 1

Моделі інклюзивних політик

Критерії	Моделі		
	Європейська	Англосаксонська	Скандинавська
Філософія інклюзивних політик	Інституційна стабільність та професійна підготовка	Інклюзія – це питання справедливості та ринкової ефективності	Суспільство є зручним для всіх осіб та спільнот
Роль держави	Гарант стабільності	Контролер пільг	Інвестор у людський капітал
Головний інструмент	Дуальна освіта та правовий захист	Ринкові стимули	Перенавчання
Особливості	Соціальна відповідальність як спільний обов'язок	Інклюзивність не благодійність, а інструмент підвищення ефективності бізнесу	Інклюзивність адаптована під конкретні потреби особи
Сильна сторона	Низьке молодіжне безробіття	Динамічність ринку	Соціальна мобільність
Слабке місце	Складність реформування	Нерівність доходів	Високе податкове навантаження
Країни	Німеччина, Франція, Бельгія, Швейцарія	США, Велика Британія, Канада	Данія, Швеція, Норвегія

Джерело: розроблено авторами на основі [22; 23; 24; 25; 26]

Для проведення системного порівняння та ідентифікації найбільш ефективних політик, ми визначили такі базові критерії виокремлення моделей: філософія інклюзивних політик (тобто головна ідея, фундаментальні принципи або підходи), роль держави, головний інструмент реалізації, ключові особливості, сильні сторони та потенційні слабкі місця, країни–найбільш показові представники моделей. У межах дослідження ми свідомо уникали надмірної деталізації специфічних відмінностей між окремими

національними економіками, щоб зосередитися на формуванні концептуальних засад української гібридної моделі. Водночас варто наголосити на умовності такої класифікації, оскільки впровадження інклюзивної політики має враховувати не лише загальні тренди, а й специфіку національного законодавства та адміністративних традицій конкретних країн.

Європейська (континентальна) модель ґрунтується на принципах інституційної стабільності, високих соціальних гарантій та активного соціального діалогу між державою, бізнесом і профспілками. В межах цієї моделі інклюзія розглядається не просто як надання допомоги, а як системне залучення ексклюзивних (виключених) верств населення до суспільно-економічного життя. Держава відіграє важливу роль у формуванні інклюзивного ринку праці. Вона виступає гарантом того, що жодна група ризику (мігранти, молодь без досвіду, особи старшого віку) не опиниться за межами економічної активності. Це досягається через розгалужену систему квот, субсидій для роботодавців та спеціалізованих програм професійної підготовки.

Характерною рисою моделі є гнучкість та баланс «робота-життя» через законодавче регулювання дистанційної праці, відпусток та лікарняних. До прикладу, у Німеччині дистанційна робота стала нормою для 24% працівників, що закріплено на рівні колективних договорів. Такий підхід дозволяє ефективно залучати до ринку праці маломобільні групи населення, жінок з маленькими дітьми тощо. Показовою є ініціатива ЄС «Youth Guarantee» щодо подолання молодіжного безробіття, яка гарантує кожному молодому громадянину працевлаштування або навчання протягом 4 місяців після закінчення закладу освіти. У Швейцарії та Німеччині низький рівень безробіття серед молоді забезпечується дуальною системою професійно-технічної освіти, що максимально адаптована до реальних потреб бізнесу.

Головним результатом такої інклюзивної політики є висока якість робочих місць, соціальна захищеність та низький рівень соціальної нерівності. Проте модель має і певні вразливості: високий рівень регуляції та значне податкове навантаження на бізнес можуть сповільнювати темпи створення нових робочих місць порівняно з ліберальними (англосаксонськими) моделями розвитку [22].

В основі *англосаксонської (ліберальної) моделі* лежать принципи ринкової ефективності, адресності соціальної допомоги та жорсткого антидискримінаційного законодавства. Інклюзія тут розглядається не як благодійність, а як питання справедливості та запобігання економічним втратам від дискримінації. Головним інструментом цієї моделі є створення рівних правил гри через суворе дотримання актів про права (до прикладу, Americans with Disabilities Act у США або Equality Act у Великій Британії). У Канаді цей підхід трансформувався у системну боротьбу з будь-якими формами ексклюзії (виключення) для розбудови сильних громад, що охоплює мовну інклюзію, інклюзію у спорті та публічному просторі.

Інклюзивність стала невід'ємною частиною бізнес-культури, відомої як DEI (Diversity, Equity, Inclusion). Компанії впроваджують інклюзивний маркетинг та підтримують різноманітність персоналу, розглядаючи це як спосіб залучення креативних кадрів та розширення клієнтської бази. А різноманітність як ключова ознака інклюзії сприймається як інструмент кращого розуміння глобального ринку. Соціальна система побудована на жорсткій перевірці доходів. Отримання допомоги прямо залежить від активності особи у пошуку роботи, що стимулює швидке повернення до трудової діяльності.

Ця модель демонструє високий загальний рівень зайнятості та динамічність ринку праці. Однак вона має суттєві ризики: через високу вартість соціальних послуг (наприклад, догляду за дітьми) та специфіку

оподаткування, вихід на роботу для другого члена родини (часто жінок) іноді є фінансово не вигідним. Крім того, результатом моделі може бути вищий рівень нерівності в доходах та проблема довготривалого безробіття серед найбільш вразливих груп, які не можуть витримати ринкової конкуренції без суттєвої підтримки [23; 24; 25].

Скандинавська модель демонструє найвищий рівень соціальної згуртованості завдяки стратегічним інвестиціям у людський капітал. Основна філософія моделі полягає у створенні суспільства, що є «інклюзивним за замовчуванням», тобто автоматично зручним для всіх без винятку осіб та спільнот.

Модель базується на унікальному балансі між легкістю найму/ звільнення для бізнесу (гнучкість) та високим рівнем соціального захисту для працівника (безпека). Інклюзія досягається не через «прив'язування» людини до одного робочого місця, а через гарантію того, що у разі втрати роботи держава допоможе швидко адаптуватися, пройти перенавчання та знайти нову нішу. До прикладу, у Данії роботодавці можуть швидко адаптувати штат до потреб ринку, але держава гарантує звільненим високі виплати та негайну допомогу в реінтеграції. Проте інклюзія досягається не через пасивні виплати, а через безперервне навчання впродовж усього життя. Так, у Швеції масштабні освітні програми навчання впродовж усього життя дозволяють підтримувати один із найнижчих у ЄС показників молоді, яка не працює і не навчається.

Показовою є адресна підтримка вразливих груп: ресурси спрямовуються на тих, хто має найвищий ризик ізоляції. Для мігрантів та осіб із низькою кваліфікацією впроваджуються мовні та професійні курси, інтегровані безпосередньо в робочий процес. Для осіб із обмеженою мобільністю розширюються можливості дистанційної роботи. Для молоді створюються спеціальні програми стажувань та субсидовані робочі місця, що запобігає появі «втраченого покоління». А державні програми з навчання цифрової

грамотності людей похилого віку є інструментом подолання вікового «цифрового розриву». Інклюзія найбільше проявляється у доступі до цифрових сервісів, освіти та державних послуг. Державні та приватні сервіси підлягають суворій стандартизації щодо доступності. Так, у Норвегії законодавство зобов'язує всі ІТ-рішення бути інклюзивними за замовчуванням. Це дозволяє вразливим верствам населення залишатися конкурентними на ринку праці, що змінюється.

Наявна максимальна індивідуалізація супроводу, що дозволяє кожній особі отримувати допомогу, адаптовану під її конкретні потреби (від перекладу жестовою мовою до підтримки ментального здоров'я на робочому місці). Кожен представник вразливої групи отримує персонального консультанта, який супроводжує його на всьому шляху – від навчання до працевлаштування.

Наслідком такої політики є найвищі у світі показники залученості жінок та мігрантів до ринку праці. Зокрема, у Данії рівень зайнятості жінок з-поза меж ЄС стабільно зростає завдяки цільовим програмам інтеграції, що поєднують професійну підготовку із соціальною підтримкою. Скандинавський досвід доводить, що інклюзивна політика є найкращою «подушкою безпеки» в умовах загальної нестабільності та під час глобальних криз [22; 26].

Порівняльний аналіз базових моделей інклюзивних політик свідчить про глобальну трансформацію підходів: від пасивного захисту вразливих верств населення до стратегічного «управління різноманіттям». Міжнародний досвід доводить, що інклюзія не може бути ефективною, якщо вона впроваджується винятково «згори». Вона стає дієвою лише за умови синергії, коли бізнес усвідомлює економічну вигоду від залучення кваліфікованих кадрів, а громадяни довіряють державній системі соціального захисту.

Для повоєнного відновлення України та побудови стійкої інклюзивної моделі найбільш релевантною вбачається гібридна стратегія, що поєднує найкращі елементи світових практик:

- *від європейської моделі:* впровадження дуальної системи професійної освіти. Тісна співпраця закладів освіти з реальним сектором бізнесу дозволить оперативно готувати кадри для відбудови країни та забезпечить швидкий старт для молоді на ринку праці;
- *від англосаксонської моделі:* застосування принципу жорсткої адресності та стимулювання. В умовах дефіциту бюджетних ресурсів це дозволить спрямовувати підтримку саме тим групам, які потребують її найбільше, стимулюючи при цьому економічну активність та запобігаючи формуванню культури утриманства;
- *від скандинавської моделі:* запозичення принципів активної політики ринку праці та безперервної освіти. Це надзвичайно важливо для масштабного перенавчання та адаптації ветеранів, ветеранок, внутрішньо переміщених осіб та забезпечення їхньої швидкої реінтеграції в економіку.

Інтеграція цих елементів дозволить Україні перейти від декларативної безбар'єрності до створення інклюзивної екосистеми, де кожен громадянин є не об'єктом соціальної опіки, а активним суб'єктом економічного розвитку та національної безпеки. Доцільність формування гібридної моделі в Україні зумовлена складністю прямої імплементації будь-якої з базових моделей через існуючі інституційні обмеження, специфіку ринку праці та дефіцит фіскальних ресурсів у воєнний період. У такому контексті гібридна модель розглядається як аналітична конструкція, що дозволяє синтезувати найбільш адаптивні інструменти міжнародного досвіду відповідно до вимог воєнної економіки та стратегій повоєнного відновлення.

Пріоритетними напрямками реалізації інклюзивної політики в Україні, вважаємо, мають стати стратегічні інвестиції в людський капітал і

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

стимулювання регіонального розвитку, системна підтримка інклюзивних ринків праці та розбудова інституційно спроможного врядування (рис.2).

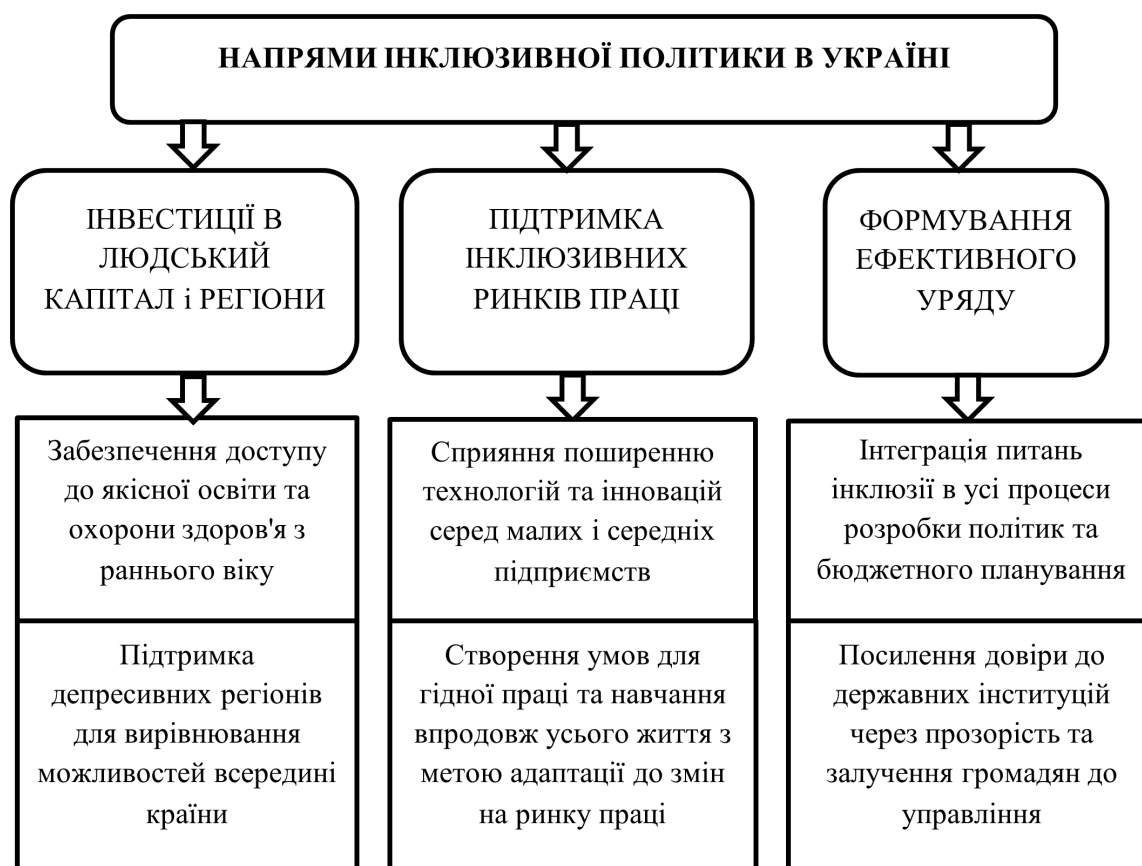

Рис.2. Напрями інклюзивної політики в Україні

Джерело: створено авторами на основі [11].

Представлені на рис. 2 напрями інклюзивної політики відображають комплексний підхід до формування інклюзивної моделі розвитку, що поєднує економічні, соціальні та інституційні компоненти. Їх реалізація передбачає не лише створення умов для рівного доступу до ресурсів і можливостей, але й формування середовища, у якому кожна особа може повною мірою реалізувати свій потенціал.

Взаємозалежність цих напрямів вимагає їхнього одночасного та узгодженого впровадження. Зокрема, інвестиції в людський капітал (освіту, охорону здоров'я, перекваліфікацію) є фундаментом для функціонування інклюзивних ринків праці, тоді як прозоре врядування створює необхідні

інституційні умови для реалізації відповідних політик. Така синергія дозволяє не лише досягти соціальної справедливості, а й забезпечити довгострокову економічну стійкість.

Отже, формування інклюзивної політики в Україні має базуватися на інтегрованому підході, що поєднує структурні реформи з активним інвестуванням у розвиток людини та підвищенням інституційної спроможності держави. Це надзвичайно важливо в умовах воєнного стану та майбутньої повоєнної відбудови, де інклюзія стає не просто соціальним орієнтиром, а стратегічною умовою національного відновлення.

Висновки. За результатами дослідження сформульовано такі висновки.

Спостерігається трансформація поглядів на інклюзію від вузького інструменту соціальної підтримки окремих вразливих верств населення до комплексної стратегії «управління різноманіттям». Такий підхід сприяє залученню широкого кола громадян до соціально-економічних процесів, що в умовах воєнного стану може слугувати дієвим механізмом зміцнення соціальної згуртованості.

Впровадження інклюзивних засад в економічну політику вбачається обґрунтованим з огляду на можливість ефективнішого використання людського капіталу, зниження нерівності та формування передумов для сталого економічного зростання.

Узагальнення міжнародного досвіду дозволило виокремити три моделі інклюзивних політик (європейську, англосаксонську та скандинавську), які відрізняються інституційними механізмами реалізації.

Отримані результати свідчать про доцільність застосування адаптивного (гібридного) підходу до формування інклюзивної політики в Україні, зокрема через розвиток ринку праці, інвестиції в людський капітал та посилення інституційної спроможності.

Питання практичного впровадження адаптивних моделей інклюзивних політик та моніторингу їх результативності в умовах воєнного стану залишаються відкритими для подальших наукових дискусій.

Список використаних джерел

1. Mendoza M., Heymann J. Implementation of Inclusive Education: A Systematic Review of Studies of Inclusive Education Interventions in Low- and Lower-Middle-Income Countries. *International Journal of Disability, Development and Education*. 2022. Vol. 71, No. 3. P. 299–316. DOI: <https://doi.org/10.1080/1034912X.2022.2095359>
2. Oswal N., Al-Kilani M. H., Faisal R., Fteiha M. A Systematic Review of Inclusive Education Strategies for Students of Determination in Higher Education Institutions: Current Challenges and Future Directions. *Education Sciences*. 2025. Vol. 15, No. 5. P. 518. DOI: <https://doi.org/10.3390/educsci15050518>
3. Gupta J., Pouw N., Ros-Tonen M. Towards an Elaborated Theory of Inclusive Development. *European Journal of Development Research*. 2015. Vol. 27. P. 541–559. DOI: <https://doi.org/10.1057/ejdr.2015.30>
4. Brik A. B., Brown C.T. Global Trends in Social Inclusion and Social Inclusion Policy: A Systematic Review and Research Agenda. *Social Policy and Society*. 2024. P. 1–24. DOI: <https://doi.org/10.1017/S147474642400054X>
5. Tsymbaliuk S., Orzhel O., Shofolova N. Clustering Analysis of Ukrainian Higher Education Institutions by Inclusivity Level. *Advanced Education*. 2025. No. 27. P. 124–146. DOI: <https://doi.org/10.20535/2410-8286.344901>
6. Гуренко О. І., Мицик Г. М., Попова А. С., Лопат Г. О. Використання цифрових технологій для реалізації інклюзивної вищої освіти: перспективи та обмеження. *Інклюзія і суспільство*. 2023. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2023-2-4>

7. Хлівнюк Т. П., Кіріяк А. І. Соціальна інклюзія в контексті цифровізації: можливості та ризики для соціальної держави. *Психологія та соціальна робота*. 2024. Вип. 2(60). С. 135–149. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.2.12>
8. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація : монографія. Вінниця: ТВОРИ, 2023. 240 с. DOI: <https://doi.org/10.58521/978-617-552-348-3-2023-236>
9. Baranets I. Inclusive labor market for creation of job places in Ukraine as the main definition of sustainable development. *Economics. Ecology. Socium*. 2020. Vol. 4, No. 2. DOI: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2020.4.2-1>
10. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations. 2015. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>
11. Opportunities for All: A Framework for Policy Action on Inclusive Growth. Paris : OECD Publishing, 2018. DOI: <http://doi.org/10.1787/9789264301665-en>
12. Policy Guidance: Enabling Inclusive Governance. Paris : OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/06/policy-guidance-enabling-inclusive-governance_f4b8be3a/6d995bed-en.pdf
13. Diwakar V. et al. Inclusive and sustainable economic transformation. London : ODI Global, 2025. URL: https://media.odi.org/documents/Synthesis_Report_-_Inclusive_and_sustainable_economic_transformation.pdf
14. Pham T., Talavera O., Wu Z. Labor markets during war time: Evidence from online job advertisements. *Journal of Comparative Economics*. 2023. Vol. 51, No. 4. P. 1316–1333. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jce.2023.06.002>
15. Lopera-Arbeláez I., Richter S. Transformative approaches for peace-centred sustainable development: The role of social and solidarity economy. *World*

Development Perspectives. 2024. Vol. 34. Art. 100593. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.wdp.2024.100593>

16. Бондаренко Л. Г. Інклюзивна політика держави щодо «включення» різних соціальних груп у суспільне життя. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 635–645. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-43>

17. Мельник М. А. Інклюзивна політика держави під час війни. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2022. № 6 (276). DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2022-276-6-44-49>

18. Попик Ю. В. Зарубіжний досвід соціальної роботи з ветеранами війни. *Інклюзія і суспільство*. 2024. Вип. 3(8). С. 104–110. DOI: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-3-14>

19. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні. Київ : НІСД, 2024. 136 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2025-03/ad_bezbarernist_27032025.pdf

20. Статівка Н. В. Роль інклюзивних комунікацій та стратегічного наративу в публічному управлінні в умовах воєнного стану і умовах надзвичайних ситуацій. *Державне будівництво*. 2024. № 2(36). С. 287–306. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-20>

21. Красота О. В. Модель стратегії макроекономічної стабілізації національної економіки на засадах соціальної інклюзії. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2024. № 1(224). С. 45-54. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2024/224-1/6>

22. Sustainable Governance Indicators 2024. Bertelsmann Stiftung. URL: https://www.sgi-network.org/2024/Sustainable_Policymaking/Economic_Sustainability/Adaptive_Labor_Markets/Policies_Targeting_an_Inclusive_Labor_Market_

23. Americans with Disabilities Act of 1990 : Public Law 101–336. United States Congress. 1990. URL: <https://www.ada.gov/law-and-regs/ada/>

24. Equality Act 2010: UK Public General Acts. 2010. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>

25. Government of Canada. Stronger and more inclusive communities. Ottawa : Department of Finance Canada, 2023. URL: <https://www.canada.ca/en/department-finance/news/2023/03/stronger-and-more-inclusive-communities.html>

26. Nordic lessons for an inclusive recovery: Responses to the impact of COVID-19 on the labour market. Paris : OECD Publishing, 2022. URL: https://www.oecd.org/en/publications/nordic-lessons-for-an-inclusive-recovery-responses-to-the-impact-of-covid-19-on-the-labour-market_2aa7bcc1-en.html